

resultater lige fra veldokumenterede casestudies til spændende smuglerhistorier, så de er til gavn og glæde for både læg og lærd - og det er bestemt ingen let kunst.

Erik Gøbel

Kustbygd i förändring 1650-1950. Familj och hushåll i nordiska fiskesamhällen, red. John Rogers. Meddelanden från Familjehistoriske projektet, Historiska Institutionen, Uppsala Universitet. Nr.8. Uppsala 1989.

Denne bog repræsenterer noget så sjældent og opløftende som et komparativt samarbejde mellem en række nordiske historikere, der anskuer et væsentligt problem, som er genstand for international debat. De har opstillet en række spørgsmål, som de søger svar på gennem et samarbejde, som de indledte i 1985. Denne publikation er en sammenstilling af de nationale rapporter, som blev udarbejdet til gruppens møde i 1988. Diskussionen af rapporterne gav anledning til at udforme en udførlig forskningsstrategi, som skal resultere i afsluttende nationale rapporter til udgivelse i 1990 og en jävnførende engelsk komparation til senere udgivelse.

Projektet er opstået som en kombination af to velkendte forskningsretninger, studiet af økotyper og husstandscomposition. Udgangspunktet var en konstatering af, at den familiehistoriske indsats, som blev gjort i Norden i 1970'erne, ikke havde besvaret grundlæggende spørgsmål om Nordens eventuelle særkarakter, og hvordan husstandscompositionernes udvikling i Norden relaterede sig til det øvrige Nordvesteuropa. Gruppen antager endvidere, at husstandscompositionen var påvirket af den økonomiske og teknologiske udvikling i forskellige erhverv. På grund af de store geografiske forskelle i Norden mener gruppen, at kystsamfund var en af de få økotyper, som med sikkerhed kunne genfindes i alle lande. På den baggrund vil projektet besvare spørgsmål som: Fandtes der en eller flere familiestrukturer i de nordiske kystområder? Hvordan påvirkedes familier og husstandsstørrelse af den økonomiske udvikling? Var der nogen forskel mellem de agrare og kystnære familiestrukturer? Og i hvilken grad afveg disse mønstre fra den europæiske model?

Disse spørgsmål diskuteres i de nationale rapporter fra Danmark (Hans Chr. Johansen), Island (Gísli Agúst Gunnlaugsson), Sverige (John Rogers), Norge (Ståle Dyrvik) og Finland (Beatrice Moring) samt i en engelsk kommentar af W. Robert Lee.

Gunnlaugssons bidrag er en kortfattet sammenfatning af relevante oplysninger i hans egen og andres publicerede forskning. Han demonstrerer en markant forskel mellem de små husstande ved kysten på ca.5 personer og de store bondefamilier med tjenestefolk i indlandet, der havde en gennemsnitlig husstandsstørrelse på 7-8 personer. Tilsyneladende er denne strukturelle forskel relativt stabil over en lang tidsperiode og uddybes vist endog i begyndelsen af det 20. århundrede, hvor de få tjenestefolk ved kysten helt forsvinder, samtidig med at fiskerne i overvejende grad bliver lønarbejdere, der ansættes af rederier. Han finder, at denne udvikling ganske svarer til udviklingen i Storbritannien og i Vestsverige. Under forudsætning af at hans data kan generaliseres som det sker,

kunne det se ud til at Gunnlaugsson har demonstreret et klart skel mellem kyst og indland. Derimod finder jeg det tvivlsomt om hans resultater kan sammenlignes, som han gør. Henvielsen til Storbritannien må vel gælde de store fiskerbyer som Lowestoft og Grimsby, som var »økotyper« af uendelig meget mere kompliceret karakter end Sydvestisland. Og udviklingen i Vestsverige, som Löfgren og Hasslöf har dokumenteret, var ikke forbundet med den vækst i rederkapital og lønarbejde, som Gunnlaugsson omtaler.

Hans Chr. Johansen leverer bogens mest substantielle bidrag – en studie af husstandsstørrelser i femten udvalgte kystsogne i 1845, der antages at have haft et væsentligt indslag af fiskere. Forfatterens egne tidligere undersøgelser af 17-1800-årenes agrare husstandsstruktur har vist, at der var en klar forskel mellem de store gårdmandshusstande og de små husmandshusstande. I modsætning hertil finder Johansen, at fiskerne dannede husstande, der varierede i størrelse fra sogn til sogn. Forklaringen finder han i de skiftende behov for (især kvindelig) arbejdskraft, der var knyttet til det fiskeri, der blev bedrevet hvert enkelt sted. Andre forklaringsvariable er en mulig overdødelighed for nordsøfiskere i forhold til fiskere i de indre farvande og forskellige karriereforløb afhængigt af alternative erhvervsmuligheder i starten og slutningen af voksenlivet.

Rogers' bidrag er en kort oversigt over fiskernes bosættelse og fangster i Sverige samt begyndelsen til en analyse af husstandsstørrelser i Hållnäs i Uppsala län. Selv om Rogers' tidsperspektiv er meget langt, 1650-1950, må han dog konstatere, at det næppe vil være muligt at udskille de egentlige fiskerfamilier før midten af det 19. århundrede. Hållnäs og tre andre steder skal gøres til genstand for indgående undersøgelser under projektets videre forløb.

Ståle Dyrvik leverer en bred oversigt over de norske fiskeriers vækst fra 1700 til 1920 (dog med udeladelse af skagerrakkystens makrellfiskeri). Derimod opstiller han kun meget tentative spørgsmål om fiskeriets indvirkning på husstandsstrukturen, som han ikke har undersøgt.

Beatrice Moring giver kortfattede oversigter over henholdsvis fiskeriet og den generelle finske forskning i husstandskomposition. Egentlige fiskerhushold kan ikke udskilles før omkring 1900. Hendes undersøgelse af fem kystsogne i 1830 og 1860 må derfor ligesom i Rogers' tilfælde rettes mod den samlede kystbefolkning (fiskere og agerbrugere). Hun viger tilbage fra at opstille nogen hypoteser, indtil yderligere undersøgelser er udført.

Bogen afsluttes af W. R. Lee, der har givet sit bidrag den velvalgte titel 'Sailing through Uncharted Waters'. Han bidrager med en oversigt over en række vesteuropæiske studier af husstandskomposition inden for bestemte 'økotyper'. Han understreger de metodologiske problemer, ikke mindst med at udvikle en effektiv typologi, der kan rimeliggøre komparation af f.eks. specifikke fiskersamfund. Ikke blot er der problemer med at finde 'det typiske kystsamfund', men fiskeri er en aktivitet, der anvender en række forskellige redskabstyper med vidt forskellige krav til mandskab og anvendelse. Og den teknologiske modernisering har medført vidt forskellige reaktioner og udviklinger i de samfund, den har fundet sted i. Ikke desto mindre er Lee forhåbningsfuld med hensyn til udviklingen af en anvendelig typologi over fiskersamfund, som kan tillade komparation ikke bare på nordisk, men europæisk basis.

Denne forhåbning deler anmelderen ikke. Fiskersamfund er – som al anden menneskelig væren – i sin natur uendelig komplekse, og det er efter min mening en forfejlet forskningsstrategi at søge at udvikle en typologi, som skal dække over

så mangfoldige variable som naturgrundlag, teknologi, organisation, markedsnærhed, efterspørgsel, lokale magtstrukturer, opsparing osv. Problemet for projektet ligger efter den foreliggende publikation at dømme i den uformidlede kobling af husstandsforskning og fiskerihistorie. Det synes meget vanskeligt at koble projektets overordnede, meget abstrakte problemformulering sammen med det konkrete forskningsarbejde, og forskerne synes holdt i en urimelig spændetrøje af ønsket om at studere en angivelig 'økotype', som til stadighed forsvinder mellem fingrene på dem. Men måske vil disse problemer løse sig i den videre forskningsproces. Desværre oplyser bogen ikke noget om, hvilke konklusioner gruppen selv drog ved det seminar, hvor rapporterne blev fremlagt, og hvor den videre retning for projektet blev fastlagt.

Poul Holm

STEINAR SUPPELLEN: Den politiske bisp. Bartholomeus Deichman i norsk historie 1713-1730. Trondheim, Tapir, 1989. 176s. 130no.kr.

Den københavnske vinhandlersøn Bartholomeus Deichman (1671-1731) blev biskop i Viborg og derpå i Akershus stift. Han anvendtes flittigt som brik i Frederik IVs norske politik, men var også en kontroversiel skikkelse, genstand for talrige smædeskrifter. Umiddelbart efter Frederik IVs død faldt han i dyb unåde og blev afsat.

Årene i Norge står meget naturligt centralt i denne veloplagede, biografiske skildring. Kun ét sted i bogen mærker man dog, at den er skrevet af en nordmand, nemlig da forf. forklarer Deichmans opbrud fra Viborg med, at stillingen i Kristiania var et avancement. Ellers savner man faktisk en »norsk« side af Deichmans omfattende virksomhed, der tilsyneladende udelukkende bevægede sig i et dansk embedsmandslag. Kom han aldrig i berøring med indfødte nordmænd?

Forf.s model er øjensynligt den akademiske bureaukrat, men spørgsmålet er, om han ikke snarere burde have holdt sig en af sin landsmand, Ludvig Holbergs, komedieskikkelser for øje. Uheldigt virker det, at bogen slutter med at affyre en række spørgsmål, der burde have været stillet i starten, og at Deichmans udpræget nepotistiske familieforhold kommer dumpende til sidst. Konklusionen, at Deichmans ledestjerne var loyaliteten mod det enevældige monarki, overbeviser ikke, men det forhindrer på den anden side heller ikke, at SuppHELLens skrift må betragtes som et vigtigt bidrag til diskussionen om 1700-tallets Danmark-Norge.

Mikael Venge

Arkivalier vedrørende Københavns tekniske styrelser til ca. 1858 i Københavns Stadsarkiv, Arkivfortegnelse, Københavns Stadsarkiv 1989, 185 s., kr. 40.-.

Arkivernes mange registraturudgivelser får næppe altid den opmærksomhed, som de egentlig fortjener, slet ikke, når man tager nytteværdien i betragtning. De fleste arkivbrugere kender antagelig den konfuse lammelse ved at stå uforberedt